

ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КУЛЬТУРИ

РЯБУХА НАТАЛІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА

Лит-

УДК [78.083.6:786.2](477)“18/19”(043.5)

**МІНІАТЮРА ЯК ФЕНОМЕН МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ
(НА МАТЕРІАЛІ ФОРТЕПІАННИХ ТВОРІВ УКРАЇНСЬКИХ
КОМПОЗИТОРІВ КІНЦЯ ХІХ – ХХ СТОЛІТЬ)**

17.00.03 – теорія та історія культури

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата мистецтвознавства

Харків–2004

Ц 315.42-03 (24x)

ЛННБ України ім.В.Стефаника

00761729 (W)

Дисертацією є рукопис.
Робота виконана в Харківській
Міністерства культури і мистецтв

Науковий керівник

доктор філософських наук, професор
Дяченко Микола Васильович,
Харківська державна академія культури,
проректор з наукової роботи, завідувач
кафедри філософії та політології

008

Офіційні опоненти

доктор мистецтвознавства, професор
Тишко Сергій Віталійович,
Національна музична академія України
ім. П.І.Чайковського, завідувач кафедри
теорії та історії культури (м. Київ)

кандидат мистецтвознавства, професор
Шаповалова Людмила Володимирівна,
Харківський державний університет
мистецтв ім. І.П.Котляревського,
професор кафедри теорії музики (м. Харків)

Провідна установа

Інститут мистецтвознавства,
фольклористики та етнології
ім. М.Т. Рильського
НАН України, відділ культурології
та етномистецтва, м. Київ.

Захист відбудеться "29" вересня 2004 р. о 15 годині на
засіданні спеціалізованої вченої ради К 64.807.01 у Харківській
державній академії культури за адресою: 61003, м. Харків, Бурсацький
спуск, 4.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Харківської
державної академії культури за адресою: 61003, м. Харків, Бурсацький
спуск, 4.

Автореферат розісланий "21" серпня 2004 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Лошков Ю.І.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Дослідження мініатюри як феномену музичної культури зумовлено тим, що, незважаючи на наявність численних наукових джерел, присвячених вивченню цього жанру, проблема концептуального осмислення культурологічної специфіки цього явища залишається недостатньо вирішеною. Актуальність теми пов'язана з тим, що поряд з європейською культурою в українській музиці XIX – XX ст. накопичено власний досвід екзистенції жанру мініатюри, який відображає особливості національної ментальності. Зважаючи на жанрову єдність різновидів мініатюри в системі видової специфіки мистецтва, є підстава для визначення загальних особливостей мініатюри як цілісного феномену, що, у свою чергу, виводить жанр за рамки музичної культури.

Необхідність вивчення жанру мініатюри в музичній культурі потребує вироблення нових підходів – комплексного культурологічного дослідження на основі синтезу суміжних гуманітарних наук (музикознавства, теорії художньої творчості, естетики, психології). Новітній контекст сучасної культурології актуалізує принцип всебічного розгляду художніх процесів та явищ у системі цілісної культури. Така тенденція виникла в нових умовах художнього мислення та принципів моделювання картини світу. Культурологічна концепція музичної мініатюри дозволяє ґрунтовно розкрити її як особливу форму творчої діяльності й самовираження митця, виявити внутрішній духовний світ людини. Єдність теоретичного та історичного підходів зумовлює розуміння мініатюри не лише як жанру, а й як такого феномену, який фокусує в собі специфічний принцип художнього мислення – мініатюризму. Концептуальне узагальнення історичної динаміки мініатюри в контексті української фортепіанної музики кінця XIX – XX ст. розкриває своєрідність принципів мініатюризму, що віддзеркалюють ментальні риси національного характеру.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконувалася за планом наукових досліджень кафедри історії та теорії культури ХДАК на 2001 – 2005 рр., затвердженим вченою радою 23.02.2001 р. (протокол № 8), і є складовою частиною наукової теми „Проблеми історії та теорії культури”.

Мета і задачі дослідження. Метою дослідження є обґрунтування культурологічної концепції жанру мініатюри як феномену музичної культури на матеріалі фортепіанних творів українських композиторів кінця XIX – XX століть: М. Лисенка, Л. Ревуцького, Б. Лятошинського, В. Сильвестрова, В. Годзяцького, Б. Фільц, Л. Дичко.

Досягнення поставленої мети зумовило виконання таких завдань:

- виявити особливості мініатюризму як принципу художнього мислення;
- охарактеризувати семантичні функції та музичний хронотоп фортепіанної мініатюри;
- визначити структурно-семантичний інваріант жанру мініатюри;
- виробити внутріжанрову типологію української фортепіанної мініатюри з урахуванням історико-стильової динаміки кінця XIX – XX століть;
- здійснити історико-типологічний аналіз фортепіанної мініатюри в українській музичній культурі кінця XIX – XX століть;
- узагальнити комунікативні, структурно-семантичні й психологічні особливості української фортепіанної мініатюри як носія ментальних рис національного характеру.

Об'єкт дослідження – мініатюра як цілісний феномен культури.

Предмет дослідження – фортепіанна мініатюра у творчості українських композиторів кінця XIX – XX століть.

Методи дослідження. Дисертаційна робота базується на міждисциплінарному підході, що зумовило комплексне використання загальнонаукових і спеціальних методів, розроблених у культурологічних та музикознавчих працях, а саме:

- системний, пов'язаний із принципом всебічного дослідження різноманітних феноменів культури;
- культурологічний, який дозволяє виявити міжвидову специфіку мініатюри як системного явища в мистецтві і застосовувати досягнення суміжних гуманітарних наук;
- феноменологічний, що розкриває внутрішню суть мініатюри, її „культурний смисл” як специфічного способу світопізнання, моделювання і відображення картини світу;
- семіотичний, за допомогою якого виокремлюється структурно-семантичний інваріант музичної мініатюри, розкривається її ментальна структура;
- історико-типологічний, пов'язаний з історико-стильовою інтерпретацією жанру мініатюри в контексті розвитку української фортепіанної музики, характеризує його специфіку крізь призму національної ментальності;
- жанровий, на основі якого розглядається мініатюра в системі музичних жанрів, пропонуються визначення музичної мініатюри та внутріжанрова типологія української фортепіанної мініатюри;
- функціональний, що ґрунтується на розумінні музичного твору як багатоврівневої функціональної структури, де форма є „носієм художнього смислу”.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в:

- обґрунтуванні культурологічної концепції музичної мініатюри;

- визначенні структурно-семантичного інваріанта жанру мініатори в музичній культурі;
- розкритті специфіки камерного часопростору фортепіанної мініатори;
- виробленні внутріжанрової типології української фортепіанної мініатори на основі історико-стильової динаміки кінця XIX – XX століть;
- узагальненні ментальних рис національного характеру в жанрі української фортепіанної мініатори.

Практичне значення. Одержані результати сприятимуть подальшому дослідженню музичної мініатори, слугуватимуть теоретико-методологічною основою для культурологічного аналізу інших жанрів сучасної української музики та виявленню їх зв'язку з європейською культурою. У роботі пропонуються кілька нових методик щодо аналізу музичної мініатори, а саме:

- аналіз структурно-семантичного інваріанта мініатори;
- аналіз часопростору в малих жанрах та формах;
- культурологічний аналіз типів музичної експресії, що характеризують суб'єкт мініатори через семіотичний опис у системі „мова – мовлення”.

Запропоновані методики можуть використовуватися в інших галузях мистецтвознавства з урахуванням міжвидової специфіки мистецтва, а також при написанні посібників, розробці навчальних курсів з історії української музики, теорії та історії виконавства.

Апробація результатів дослідження проводилася на міжнародних і всеукраїнських наукових конференціях. Міжнародні конференції: „Розвиток національної моделі дизайну і образотворчого мистецтва в умовах глобалізації сучасного світу” (Харків, ХДАДМ, березень 2002 р.), „Традиція і сучасне в українській культурі” (Харків, ХДІМ ім. І. П. Котляревського, 2002 р.), „Соціокультурні комунікації в інформаційному суспільстві” (Харків, ХДАК, листопад 2003 р.). Всеукраїнські конференції: „Інтелігенція і влада” (Одеса, НОПУ, березень 2002 р.), „Всеукраїнська наукова конференція до 160-річчя від дня народження М. В. Лисенка” (Київ, НМАУ ім. П. І. Чайковського, листопад 2002 р.), „Діалог традицій у музичному мистецтві на межі тисячоліть” (Донецьк, ДДМА ім. С. С. Прокоф'єва, квітень 2003 р.). Конференції молодих науковців: „Культура та інформаційне суспільство ХХІ століття” (Харків, ХДАК, квітень 2002 і 2003 рр.), „Музичне і театральне мистецтво України в дослідженнях молодих мистецтвознавців (Харків, ХДІМ ім. І. П. Котляревського, березень 2003 р.).

Основні положення дисертації відбиті у 5 наукових статтях, 4 з яких опубліковані в провідних фахових виданнях, затверджених ВАК України.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків. До роботи додається список використаної літератури (195 позицій). Повний обсяг дисертації – 201 сторінка (основна частина – 183 сторінки).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **вступі** обґрунтовується вибір теми дисертації, доводиться її актуальність, показано зв'язок роботи з науковими планами і темами, визначаються мета і завдання, базова методологія дослідження.

У **першому розділі** – „Теоретико-методологічні основи дослідження мініатюри як феномену музичної культури” – на основі аналізу наукової літератури надається характеристика сучасного стану проблеми, виокремлюються і обґрунтовуються основні методи дослідження музичної мініатюри.

У *підрозділі 1.1.* – „Музична мініатюра в контексті сучасної наукової думки: історіографія проблеми” – виокремлюються три основні напрями досліджень, які торкаються в окремих аспектах проблем вивчення жанру музичної (зокрема фортепіанної) мініатюри: 1) історичні дослідження, оглядові та монографічні, в яких жанр мініатюри розглядається як невід'ємна частина історичного розвитку музичної культури, епохи, стилю, напрямку, національної школи; вони становлять фактологічний матеріал дослідження і дають змогу розкрити історичну динаміку мініатюри в європейському та українському музичному мистецтві (праці Т. Ліванової, О. Алексєєва, М. Друскіна, М. Дремлюги, Л. Архімович, М. Гордійчука, Т. Булат, Г. Курковського, М. Бялик, В. Самохвалова, С. Павлішин, Л. Корній, Л. Кияновської та ін.); 2) дисертаційні дослідження, в яких фортепіанна мініатюра розглядається в контексті жанрово-стильової еволюції української фортепіанної музики різних часів (дисертації М. Степаненка, Ю. Вахраньова, В. Клима, О. Фрайт); 3) дослідження, що становлять теоретико-методологічну основу дисертації і висвітлюють у окремих аспектах теоретичні проблеми жанру музичної мініатюри (монографії В. Панкратової, Є. Назайкінського, К. Зенкіна).

Запозичені концепти „одномоментність”, „схохвилинність” (К. Зенкін) використовуються в дисертації як дефініції, що розкривають специфіку часопростору мініатюри у двох вимірах: семантичному, де одномоментне буття суб'єкта – ліричного героя, життя якого є психологічно насиченим – розуміється як перебування в одному душевному стані; комунікативному, що розкриває одномиттєвість як „схохвилинне” вираження душевного стану за принципом „тут і зараз”. Отже, подвійний термін підкреслює концепційну ідею – „велике в малому”, яка, у свою чергу, виявляє мініатюризм як принцип мислення.

У *підрозділі 1.2.* – „Музична мініатюра як предмет культурологічного дослідження” – розглядаються теоретико-методологічні основи дослідження, обґрунтовується методика аналізу творів.

Загальну концепцію дисертації визначив системний підхід. Цей підхід обґрунтований у працях М. Кагана, М. Арановського, Є. Назайкінського,

І. Котляревського, розкриває мініатюру як ієрархічне, системне явище в музичній культурі і зумовлює використання термінів „принцип художнього мислення”, „семантика жанру”, „музична експресія”, „музичний хронотоп”, „ментальна структура жанру”. Вивчення музичної мініатюри в аспекті культури дозволяє виявити, по-перше, її специфіку як морфологічної одиниці; по-друге, скласти культурологічну модель жанру як способу світопізнання і моделювання картини світу. Підґрунтям слугують культурологічні праці В. Медушевського, Б. Каца, Л. Закса, О. Самойленко, І. Сніткової, В. Суханцевої.

Феномен мініатюри розкривається через розуміння його не тільки як специфічного жанру, а й як способу духовного засвоєння і емоційно-образного відтворення художньої картини світу, що виражається в мініатюризмі як принципі художнього мислення. Феноменологічний підхід допомагає розкрити внутрішню суть мініатюри, її „культурний зміст”. У зв'язку з цим у роботі застосовується методологія аналізу художніх творів з позиції структурно-семіотичного підходу, яка обґрунтована в працях Ю. Лотмана, О. Лосева, М. Бахтіна.

Розкриття феномену мініатюри в музичній культурі передбачає також дослідження його внутрішньої структури і функцій з позиції семантичного, структурно-функціонального підходів, а також визначення жанрової специфіки. Основоположне значення в дисертації мають праці з музичної семіотики М. Арановського, В. Медушевського, Є. Назайкінського, В. Холопової, музичної семантики Б. Асаф'єва, Г. Орлова, Л. Березовчук, теорії національного стилю С. Тишка, жанрово-теоретичні концепції А. Сохора, Л. Мазеля, В. Цукермана, М. Арановського, О. Соколова, Л. Шаповалової. Методологічною основою пояснення логіки музичної композиції мініатюри слугували теоретичні концепції Б. Асаф'єва, Є. Назайкінського, В. Бобровського, Т. Чернової, А. Мілки, Н. Горюхіної.

Історико-стильова інтерпретація жанру в контексті розвитку української музики репрезентує основні історичні модуси фортепіанної мініатюри: „фольклорний”, „романтичний”, „постромантичний”, а також „авангардний” стосовно композиторської практики другої половини ХХ ст.

Унаслідок методологічної взаємодії в роботі розкрита ментальна структура жанру мініатюри, яка дає підставу до розуміння мініатюризму як специфічного принципу художнього мислення. Аналіз жанру фортепіанної мініатюри в даному проблемному аспекті розкриває усталений взаємозв'язок між засобами музичної виразності та типами музичної експресії, що „вбудовуються” в структуру української ментальності.

Другий розділ – „Специфіка жанру мініатюри в музичній культурі” – містить теоретичну концепцію мініатюри в музичній культурі, що розкривається через семантичні функції і особливості часопростору.

У підрозділі 2.1. – „Мініатюризм як принцип художнього мислення в мистецтві” – проводиться етимологічний аналіз дефініції і розгляд жанрових різновидів мініатюри в системі видової специфіки мистецтва. У дисертації доведено, що мініатюра є загальнохудожньою категорією, тому що репрезентована широким спектром жанрових модифікацій у всіх провідних видах мистецтва: образотворчому, музичному, поезії та літературі. Зазначається, що назва „мініатюра” перейшла з образотворчого мистецтва в літературу, музику, театр, де позначилася як жанр малих форм. Кристалізація музичної мініатюри в професійній культурі відбувалася одночасно з іншими крупними жанровими зразками інструментальної, вокальної, хорової, оркестрової музики.

Мініатюра, яку прийнято вважати найменшою серед існуючих жанрових моделей, має єдину для багатьох видів мистецтва художню природу та функції. У такому визначенні мініатюра – це „мала модель світу”, яка уособлює в собі жанрову систему малих форм у мистецтві. Єдність жанрового розмаїття мініатюри в контексті видової специфіки мистецтва складають особливості психології, семантики, а також соціокультурна детермінованість, тобто умови функціонування в культурному просторі, які утворюють жанрову модель з власною картиною світу. У сфері музичного, образотворчого, літературного мистецтв мініатюру визначено як жанр, пов’язаний зі специфічними принципами художньої організації, які об’єднують жанрові різновиди мініатюри в цілісний феномен, а саме: максимальна концентрація змісту, психологічне навантаження на кожен семантичну деталь, нюанс, елемент, що приводить до лаконізму і сконцентрованості художньої композиції; камерний простір, стислий і сконцентрований час (література, музика). Психологія і естетика жанру пов’язані з суб’єктом творчості (образом людини), характеризують мініатюру як найменшу жанрову модель, яка здатна концептуально відбити картину світу.

Отже, мініатюра в художній культурі є морфологічною цілісністю. На основі малої форми поступово складається свій особливий жанровий принцип художнього моделювання духовного світу людини. Це уможливило виокремити в межах нашого дослідження мініатюризм як загальнохудожній принцип у мистецтві, що ґрунтується на сукупності специфічних форм і художніх засобів, націлених на максимально сконцентроване вираження внутрішнього духовного світу особистості, що, у свою чергу, виявляє жанрову картину світу. Стосовно музичного мистецтва, мініатюризм розуміється як система історично усталених принципів художньої організації твору, що породжу-

ють максимально сконцентрований характер змісту, камерний спосіб музикування і розкривають модус мислення автора як суб'єкта творчості.

У підрозділі 2.2. – „Семантичні функції жанру мініатюри в музичній культурі” – розкривається художня природа мініатюри через семантичні ознаки жанру в музичній культурі, які складаються в певну систему функцій.

У розвиток жанрової теорії М. Арановського, запропонована система зовнішніх і внутрішніх факторів мініатюри. До зовнішніх факторів належать історичні аспекти (тип, умови музикування, пов'язані з генезисом мініатюри), які виявляють зв'язок жанру з соціокультурним контекстом суспільства, його світоглядною парадигмою, внаслідок чого актуалізується його потенціал. Мініатюра – це тип музичного твору, що існує для всіх складів виконавців, але переважно для сольного (інструментального, вокального) і камерно-ансамблевого (камерно-інструментального, камерно-вокального) музикування (наприклад, фортепіанна, вокальна мініатюри). Жанр мініатюри, генетично пов'язаний із міською побутовою культурою і домашнім музикуванням (аматорством), є переважно камерним жанром, призначеним для виконання в невеликих (камерних) приміщеннях, у яких існують необхідні умови для зосередження уваги слухачів. Жанр мініатюри, що зароджувався в надрах європейської музики, є явищем професійної культури і виражає ступінь авторства, оригінальності, що зафіксовані в структурі музичного тексту.

До внутрішніх факторів належать тип образного змісту і форми, спосіб утілення художнього образу (тип ліричного героя) в системі „мова – мовлення”. Образний зміст мініатюри зумовлений її часопростором. Підкреслюються такі особливості ментальної структури мініатюри: збільшення психологічного навантаження на семантичну одиницю художнього цілого, деталю якого можуть бути тематичне ядро, мотив, фраза тощо; змістовна концентрація, тобто інформаційна насиченість на короткому відрізку часу; лаконізм й афористичність музичного висловлювання. Внутрішній фактор пов'язаний з критерієм художньої цілісності і на глибинному рівні виявляє жанрову картину світу. Об'єднання соціокультурних, гносеологічних функцій жанру в систему, що відбиваються („сублімуються”) саме в його семантиці, допомагає розкрити зміст такого ключового терміна в культурологічному дослідженні мініатюри, як „художньо-генетичний код”.

Найповніше розкривають художню сутність мініатюри саме внутрішні фактори. Розглядаючи жанр як цілісну картину світу, ми визнаємо мініатюру найменшою серед існуючих жанрових моделей в музиці. Незважаючи на камерний часопростір, мініатюра здатна відбивати цілісність душевного світу людини з її багатим психологічним життям. Це впливає на логіку композиційної побудови твору, потребує від автора особливих засобів створення худож-

нього образу, а саме: увага до кожної деталі, лаконізм і афористичність інтонацій, технічна майстерність, відточеність і філігранність музичного тематизму. Художній зміст мініатюри спрямований на відображення внутрішніх почуттів, вражень, емоцій, що надає можливості авторові розкрити емоційну сферу психіки людини в усій різноманітності її прояву.

Основою багатьох зразків жанру мініатюри (зокрема фортепіанної) є композиція простої одночастинної форми, а також простої дво- або тричастинної форми. У мініатюрі художній образ твору експонується відразу в процесі свого становлення. При тяжінні до завершеності і досконалості форми композитор використовує такі засоби, які зумовлюють інтенсивність мікротематичного розвитку, ускладнюють ладотональний план періоду й активізують його синтаксис.

Стосовно психології жанру зазначимо, що головну роль у мініатюрі виконує суб'єкт і його психологічне життя в „художньому світі” твору. Суб'єкт творчості узагальнює в мініатюрі специфічну картину світу, часопростір якої відрізняється від усіх існуючих жанрів. Під суб'єктом мініатюри ми розуміємо персоніфікацію особистості „Я”, тобто єдність автора і ліричного героя. До цього треба віднести ще й реципієнта – виконавця та слухача.

Твори малих форм зазвичай містять один єдиний музичний образ, тому для жанру мініатюри типовою є монообразність та монодраматургія (термін В.Бобровського): розвиток та інтонаційне розгортання одного образу, що ґрунтується на ідеї саморуху (внутрішньому розвитку) без контрастних зіставлень. Джерелом монодраматургії є тема – „момент часу” – драматургічна одиниця і музично-інтонаційне втілення ліричного героя за принципом монотематизму. Отже, музичний образ передається в мініатюрі через тему, яка часто має особливу психологічну характеристику.

Лірика як суб'єктивний спосіб художнього висловлювання є основою і своєрідною формою екзистенції мініатюри, породжує іманентні принципи організації художнього простору і часу – „ліричну драматургію”. Зміст лірики, що зосереджений на відображенні внутрішнього світу людини, стає основою психологічного змісту мініатюри. Ліричний сюжет у мініатюрі – це одномоментне відображення духовного досвіду авторської свідомості крізь призму душевних станів ліричного героя.

Механізм суб'єктивного музичного переживання ліричного героя і жанрова семантика мініатюри розкривається через музичну експресію, яка розглядається в запропонованій роботі як категорія музичної психології. Стосовно до семантики жанру мініатюри, тип музичної експресії – це своєрідний модус психічного стану суб'єкта твору, що характеризується „схопливістю”, одномоментністю камерного часопростору. У душі ліричного героя сфокусо-

вані різні психічні модуси: почуття, емоція, настрої, споглядання, процес міркування та роздумів.

Підсумовуючи зазначимо, що цілісна модель жанру музичної мініатюри містить три рівні типізації (соціокультурні, гносеологічні й семантичні функції). Їх системність і цілісність пов'язані з відображенням усього макрокосму буття крізь призму суб'єкта творчості (автора – ліричного героя – реципієнта). Головними умовами екзистенції мініатюри є її камерний часопростір та лірика як своєрідний зміст і психологія жанру.

У *підрозділі 2.3.* – „Особливості часопростору музичної мініатюри” – розкривається специфіка жанрової моделі мініатюри через принципи організації часу і простору в їх єдності. Співвідношення цих двох параметрів і створює особливе „семантичне поле”, яке, у свою чергу складає естетичну та концептуальну основу жанрової картини світу. Семантичний простір мініатюри є максимально сконцентрованим, оскільки відбиває цілісну картину світу.

Часопростір, або хронотоп мініатюри – це спосіб моделювання суб'єктивного світу людини, тобто психології суб'єкта, який пізнає себе та світ у межах камерного простору музикування (малої форми) та внутрішнього психологічного часу (часу переживання). Одномоментність, „свохвилинність” образу організовує в мініатюрі буття ліричного героя в реальному часі, за принципом „тут і зараз”, і, на перший погляд, позбавляє музичний образ будь-якої процесуальності. Але становлення музичної думки в мініатюрі здійснюється як у статичі (одномоментності), так і в динаміці, за принципом саморуку, спрямованого на виявлення внутрішніх відтінків, нюансів і різноманітних граней ліричного стану. В такому відчутті часу полягає головний принцип мініатюризму – психологічне навантаження на одиницю часу.

Художній простір мініатюри камерний, тому що обмежений рамками малої форми, створює умови для лаконічного вираження внутрішніх, інтимних мікропочуттів людини. Зазвичай мініатюра, що написана в простій тричастинній формі, сприймається як трифазний розвиток музичної думки. Камерний часопростір мініатюри зумовлює логіку музичної форми, яка складає три функціональні етапи: „і” – репрезентація ліричного „Я”, „актуальний час”; „п” – розгорнення ліричної концепції на основі „саморуку” ліричного образу, „час переживання”; „т” – час згортається у просторі, „спросторовування” часу. У разі простої двочастинної форми, наявними є дві стадії розвитку ліричного образу, що пов'язані з розгалуженням особистості на два виміри – теперішній час і минулий час. Це не різні образи, а, навпаки, виміри єдиного ліричного стану героя, моменти ліричного споглядання.

Концептуальний вимір часопростору мініатюри є антропоморфічним, оскільки підкреслює семантичний зв'язок жанру мініатюри з психологією

суб'єкта, яка виражається через відображення внутрішнього світу автора крізь призму ліричного героя. Драматургічна лінія розвитку розкриває в мініатюрі психологічний час, що цілком віддзеркалює психологію суб'єкта жанру, відповідає антропоморфічній природі психології переживання – розгортання художнього образу в цілісній формі або згортання „драматургічного часу” в композиційному просторі (найчастіше за принципом „хвилі”). Відсутність багатоскладового сюжетного розвитку в мініатюрі зумовлює внутрішньо згорнутий психологічний час.

Екзистенція мініатюри як художньої моделі світу виражається в камерному часопросторі як способі одномоментного світосприйняття в межах малої форми. Часопростір мініатюри і є втіленням камерного типу висловлювання, що притаманний мініатюризму як своєрідному принципу художнього мислення. Отже, мініатюра – це певна семантико-структурна організація музичного твору, яка має специфічні властивості: камерний часопростір та інтонаційно-сконцентрований ліричний зміст.

У підрозділі 2.4. – „Класифікація та внутріжанрова типологія мініатюри в музичній культурі” – характеризуються загальні жанрові властивості мініатюри, надаються дефініції та визначення основних різновидів жанру на прикладі української фортепіанної музики.

Поняття „мініатюра” в музичній науці та практиці є певною мірою родовим, тому що поєднує жанрові різновиди малої форми, які „вбудовуються” і співвідносяться з терміном „камерна музика”. Система малих форм як складова частина камерної музики відтворює її семантичні ознаки. Саме камерні умови виконання зумовили специфіку змісту мініатюри (поглибленість, інтимність, лірико-філософську спрямованість), а також в цілому її часопростір.

Жанр мініатюри в композиторській і виконавській творчості притаманний майже всім типам музикування. За способом виконання і складом виконавців мініатюру прийнято поділяти на: інструментальну, вокальну, хорову, оркестрову. Кожна з них має свою жанрову специфіку, пов'язану з виконавськими особливостями, умовами музикування, які залежать від життєвого призначення. Отже, жанр мініатюри має поліфункціональну спрямованість музичної екзистенції.

Фортепіанна мініатюра – це історично сформований, типологічно установлений жанр професійної музичної культури, призначений для сольного музикування в умовах камерного або концертного виконання. Фортепіанна мініатюра як узагальнююча категорія містить внутрішню історично обумовлену, динамічну систему жанрів. Для виявлення жанрової специфіки фортепіанної мініатюри здійснюється внутріжанрова класифікація в контексті української музичної культури на всіх етапах її становлення (генезис, кристалізація, жанровий інваріант і актуалізація).

У запропонованій внутріжанровій класифікації розрізняють фольклорну, програмну і непрограмну мініатюри. Фольклорна мініатюра – це такий різновид жанру, який несе в собі ознаки традиції (тобто національних фольклорних джерел, пов'язаних із жанрами пісні і танцю). Фольклорна мініатюра є генетично первинною, національно окресленою формою екзистенції жанру мініатюри в контексті української фортепіанної музики. Програмна мініатюра поділяється на жанровий і образно-асоціативний типи програмності. Жанрова програмність виявляє семантичні ознаки мініатюри і зв'язок із первинними жанровими початками, такими як: декламаційність, моторність, розспівність. Програмність образно-асоціативного типу, як правило, заявляється у самій назві твору. Непрограмна мініатюра („чиста” або „абсолютна”) має свою внутріжанрову ієрархію: прелюдія та її жанри-супутники (прелюд, інтермеццо, постлюдія), а також експромт, музичний момент, ескіз, імпровізація, нарис, експресія. Остання жанрова підгрупа є віддзеркаленням сутнісної природи жанру мініатюри („схопливності”, одномоментності вираження емоційного стану) і продовженням романтичної традиції в українській фортепіанній музиці.

Таким чином, мініатюра в музичній культурі – це специфічний жанр, історично усталений на основі малих форм, призначений для різних складів виконавців (інструментальний, вокальний, хоровий, оркестровий, змішаний) і типів музикування (камерний, концертний, побутовий), що характеризується одномоментним, „схопливим” буттям суб'єкта творчості (автора – ліричного героя – виконавця – слухача) в межах камерного часопростору.

Третій розділ дисертації – „Історична динаміка фортепіанної мініатюри в українській професійній культурі кінця XIX – XX століть” – присвячено історико-типологічному аналізу жанру у творчості українських композиторів означеного періоду.

У підрозділі 3.1. – „Гене́за жанру фортепіанної мініатюри в українській музичній культурі” – доводиться, що в українській музиці склався свій історичний досвід екзистенції жанру фортепіанної мініатюри, що пов'язаний, поперше, з європейською професійною культурою, у надрах якої він зароджувався, кристалізувався та розвивався, а по-друге – з особливостями національного стилю.

Гене́зу жанру української фортепіанної мініатюри становить етап зародження фортепіанної музики в Україні у кінці XVIII століття, яка перебувала в тісному зв'язку з розвитком світського напрямку в мистецтві і практики камерного музикування. Опанування жанру мініатюри в долисенківську добу починалося з жанру обробки українських пісень і танців, клавірного перекладення духовних і світських кантів, популярних арій і пісень, що призначені для

аматорського салонно-побутового виконання. Потенціал української музичної культури ще не був спроможний до сприйняття і засвоєння художніх принципів європейської романтичної моделі жанру. Тому перші українські фортепіанні мініатюри являли собою „пряме” художньо-естетичне засвоєння українського фольклору з його пісенно-танцювальною стихією. Такі приклади використання фольклорного матеріалу (зокрема теми, цитати, окремих мелодійних та ладово-гармонійних зворотів) в умовах камерного, салонно-побутового музикування виступають історично-зумовленим етапом переходу від аматорсько-побутового до якісно нового, професійного мистецтва. Першими композиторами, які писали фортепіанні мініатюри, були О. Лизогуб, Й. Витвицький, М. Маркевич, М. Завадський, Г. Ходоровський та ін.

Таким чином, у долисенківську добу жанр української фортепіанної мініатюри перебував тільки на стадії свого становлення, здійснювався відбір принципів формо- та жанроутворення. Намітилася мініатюра двох типів: фольклорна мініатюра, що ґрунтувалася на принципах народного музикування і обробки фольклорних джерел (пісень, танців); фортепіанні мініатюри, пов'язані з поступовим засвоєнням європейської традиції (жанри вальсу, мазурки, нокторна).

У підрозділі 3.2. – „Фортепіанна мініатюра у творчості українських композиторів першої половини ХХ століття” – аналізується професійний етап розвитку української фортепіанної мініатюри у творчості М. Лисенка, Л. Ревуцького і Б. Лятошинського.

В українському мистецтві творчість М. Лисенка – це активний етап розвитку національного стилю в українській професійній музиці. Композитор заклав семантико-структурний інваріант жанру в українській музиці, фортепіанна мініатюра стає повноцінним, самостійним жанром професійної культури. М. Лисенко засвоїв і відновив семантичні, структурні та драматургічні особливості романтичної моделі жанру, що сформувалися в європейській музичній культурі. Мініатюризм як творчий метод і різновид камерного типу мислення стає для композитора сконцентрованим віддзеркаленням внутрішнього світу, відображенням романтичної типології творчості. Узагальнюючи всю внутрішню множинність жанрового вияву фортепіанної мініатюри у творчості М. Лисенка, слід зауважити, що вона досить динамічна: від національних образів з пісенно-танцювальною основою до витончено суб'єктивного ліризму романтичного світосприйняття. М. Лисенко творчо переосмислив, збагатив і розвинув фортепіанну мініатюру національно-стильовими принципами музичного мислення.

У фортепіанних мініатюрах Л. Ревуцького відбулося семантичне розширення, романтизація та психологізація української фортепіанної мініатюри.

Найкращим зразком жанру притаманна психологічна сюжетність з цілим спектром типів музичної експресії, завдяки чому відтворюється концепція психології людини через стани душі ліричного героя. Для розкриття психологічної характеристики ліричної образності ключовими обрані такі категорії: „музична експресія” та типологічна пара „інтроверсія – екстраверсія” в значенні „спосіб самовираження” суб’єкта твору. Ліричний герой у фортепіанних мініатюрах Л. Ревуцького є типовим романтиком. Модуси ліричної свідомості героя та його психічні стани відбивають романтичну картину світу, в центрі якої постає особистісне „Я”. У внутрішньому світі такого героя, „Людини Душевної”, розкривається різноманітна палітра почуттів як типів світосприйняття: від інтровертної до екстравертної сфери романтичної образності. Жанровий стиль фортепіанної мініатюри Л. Ревуцького відрізняється високим рівнем психологізації та романтизації музичної експресії, крізь призму якої ми спілкуємося з ліричним героєм.

У творчості Б. Лятошинського жанр фортепіанної мініатюри оновлює свій модус завдяки раціоналізації, інтелектуалізації музичної експресії. Ця тенденція приводить до розширення жанрових меж, що пов’язані переважно із симфонізацією жанру. Фортепіанна мініатюра стала для композитора творчою лабораторією для пошуку прийомів і засобів музичної стилістики, де кристалізувався симфонічний тип мислення композитора. Б. Лятошинський поглибив психологічний світ і виявив новий тип героя як образ людини. Це Людина Розумова, чия свідомість відтворює в українській фортепіанній музиці постромантичну модель жанру мініатюри. Ці пошуки композитора, як прийнято вважати, належать до музичного стилю експресіонізму як типу музичного висловлювання – символічного, завуальованого, далекого від романтичної відкритості, ширості, безпосередності.

У підрозділі 3.3. – „Фортепіанна мініатюра в контексті української музичної культури другої половини ХХ століття” – надається характеристика історико-культурних чинників, які склалися в українській музиці означеного періоду та їх конкретизація у фортепіанній творчості В. Сильвестрова, В. Годзяцького, Л. Дичко, Б. Фільц.

Українська музика другої половини ХХ століття характеризується появою широкого спектру різноманітних стильових напрямів, які зумовили процес концептуального оновлення композиторської творчості, сприяли бурхливому експериментаторству у сфері композиторських технік (серійність, пуантилізм, алеаторика, сонористика, додекафонія та ін.). Причинами стилістичних пошуків були як внутрішні, так і зовнішні фактори (український авангардизм 60-х років, прагнення вийти на рівень західноєвропейського мистецтва, формування нової картини світу).

Нову тенденцію розвитку жанру, яка пов'язана зі зміною в принципах музичного мислення і появою категорії „техніка письма”, в дисертації названо умовним терміном „авангардна мініатюра”. Під цим терміном слід розуміти такий спосіб художнього висловлювання, при якому радикальність нових композиторських технік письма зумовлює зміну семантики, часопростору та й самого суб'єкта мініатюри.

На прикладі фортепіанних мініатюр українських композиторів 60-70-х рр. (В. Сильвестрова, В. Годзяцького, Л. Дичко і Б. Фільц) помітним є вплив мінімалізму, структуралізму і техніцизму, задум яких полягає в максимальній концентрації художнього змісту, в особливій насиченості, сконцентрованості музичної інформації на малому проміжку часу, прагненні відобразити нове світовідчуття сучасної людини з його максимально вираженими експресіями. Це зумовило нові принципи мислення – тенденцію до мініатюризації і камернізації письма. Особливого семантичного навантаження набувають „звукотембр”, „звукоритм”, навіть пауза. Відбувається своєрідна „мініатюризація” часопростору музики і процесів музичного мислення (теми, ладово-гармонійного і мелодико-ритмічного комплексів). Темою може бути звукова структура, „серія”, або вертикальний комплекс (додекафонія, серійна техніка), ще більшого семантичного значення набуває „звук-атом” (пуантилізм), „випадкове” звукове сполучення (алеаторика), звукотемброві „плями” (сонорна техніка). Перетворюється семіотичний устрій жанру фортепіанної мініатюри, що зумовлений організацією музичної мови (новими композиторськими техніками письма), мініатюризацією та камернізацією принципів мислення, пов'язаних з максимальною концентрацією часу і простору. Семантичними ознаками мініатюри стають „елітарність” жанру, „інтелектуалізація” образу людини як наслідок раціоналізації музичної діяльності.

У *підрозділі 3.4.* – „Риси української ментальності в дзеркалі жанру фортепіанної мініатюри” – проаналізовано художню сутність жанру крізь призму національної ментальності, що продемонструвало нові можливості сучасної музичної культурології щодо вивчення мініатюри та мініатюризму. В дзеркалі жанру фортепіанної мініатюри відбилися особливості етнопсихології української душі: кордоцентризм, чутливість та сентиментальність, поетичність та ліризм, особлива задушевність ліричної емоції, прагнення до занурення у внутрішній світ, лірико-суб'єктивну сферу, а іноді віддалення від реальності, „відступ у себе”, драматичність, неспокій та рухливість, що пов'язані з прагненням до внутрішнього самоствердження і „свободи”. Психологія, естетика, семантика мініатюри відповідають рисам національного характеру, які відчуваються крізь призму музичної стилістики: „інтроспективність” лірики, сконцентрованість на внутрішній сфері почуттів, тяжіння до кордоцентричності та особливої емоційності музичного висловлювання. У жанрі фортепіанної мініатюри яскраво

відбилися національно-самобутні особливості музичного мислення: широкий спектр інтонаційного мовлення (від декламації до пісенно-романсового типу висловлювання), варіаційність і варіативність, ладово-гармонійне мислення, підголосково-поліфонічна фактура.

Неофольклорна мініатюра, яку репрезентують фортепіанні твори Л. Дичко, Б. Фільц, зберігає специфічну мову, використання фольклорних першоджерел у поєднанні з сучасними принципами музичного мислення: послідовний тематизм, модальність ладової системи, темброву стилізацію народних інструментів, підголоскову фактуру, варіантність як основу тематичного розвитку. Техніцизм і структуралізм сучасного мислення не позбавили українську фортепіанну мініатюру національно-характерних рис, які є віддзеркаленням національного характеру. Через етнографічну цілісність, пісенність виявляється душа українського народу.

ВИСНОВКИ

Таким чином, дослідження концептуальних засад мініатюри як феномену музичної культури дає змогу сформулювати основні висновки, які складають багаторівневу системну структуру і обґрунтовують її феноменологію.

1. Мініатюра є специфічним, системним явищем у мистецтві, своєрідним принципом моделювання художнього світу людини. З точки зору митця, мініатюра є унікальним видом творчої діяльності та особливою формою відображення внутрішнього світу людини.

2. Філософсько-естетичний смисл мініатюри в художній культурі полягає в тому, що саме вона уособлює найменшу серед існуючих жанрову модель мистецтва, яка здатна відбити цілісну картину світу. Отже, за висловом Є. Назайкінського, „мініатюра це велике в малому, це мікрокосм”.

3. Лірика як суб’єктивний спосіб художнього висловлювання є основою і своєрідною формою екзистенції мініатюри, що свідчить про її здатність являти собою універсальну модель буття Людини в контексті музичної, образотворчої та літературної творчості.

4. Психологія жанру мініатюри містить художню єдність трьох суб’єктів творчості: автора – ліричного героя – реципієнта (виконавця – слухача), що віддзеркалюють внутрішній душевний світ особистості та риси національної ментальності.

5. Головними умовами екзистенції мініатюри як феномену музичної культури є семантичні функції та особливості організації часопростору. Можливості жанру мініатюри в музичній культурі зумовлені історико-стильовим контекстом і рівнем розвитку музичної мови певного періоду.

Семантичні функції і хронотоп жанру музичної мініатюри утворюють його структурно-семантичний інваріант, який, у свою чергу, складається з системи чинників. Вони формують жанрову специфіку мініатюри, її поетику.

1. Мініатюра – це камерний жанр, призначений для виконання переважно у невеликих приміщеннях. Камерні умови музикування зумовлюють особливості внутрішньої художньої організації мініатюри.

2. Основою художнього світу мініатюри є монообразність: цілісний музичний образ, єдиний психологічний стан. Звідси й особливості жанрового змісту мініатюри – одномоментне, „слюхвилинне” вираження емоційного стану особистості в умовах камерного часопростору.

3. Головним суб'єктом мініатюри є ліричний герой („людина душевна”), який відображає психологію автора. Специфіка образної організації мініатюри, зазвичай, зумовлює монодраматургію.

4. Буття суб'єкта в мініатюрі утворює ліричний сюжет, який полягає в одномоментній передачі психології ліричного героя (а саме: внутрішніх почуттів, переживань, емоційних станів тощо), що віддзеркалює авторську свідомість. Ліричний сюжет складається з психологічно навантажених „моментів часу” (семантичних елементів драматургії і композиції), які відбивають багатство духовного життя людини.

5. Психологічний світ мініатюри розкривається в конкретних творах через типи музичної експресії, тобто ті душевні стани, в яких перебуває суб'єкт жанру.

6. Такі умови екзистенції жанру мініатюри, як психологічна і змістова навантаженість в межах камерного часопростору, зумовлюють: а) використання композитором максимально лаконічних засобів музичної виразності при створенні художнього образу; б) інтенсивність мікротематичного розвитку, що іноді приводить до складності ладотонального плану періоду й активізації його синтаксичного розгортання.

7. Музична драматургія в жанрі мініатюри розкриває специфіку часу, який є внутрішнім, психологічним (на відміну від сюжетного часу, що притаманний таким концептуальним жанрам, як, наприклад, соната, симфонія).

8. Камерний простір мініатюри в межах малої форми (одночастинної, простої дво- або тричастинної) розкриває жанровий модус одномоментності, „слюхвилинності”. Отже, буття ліричного героя в психологічному часі, його актуальна присутність за принципом „тут і зараз” зумовлені специфікою часопростору мініатюри.

Аналіз культурологічної, семантичної, хронотопічної, психологічної специфіки жанру мініатюри в роботі доводить, що мініатюризм є системним принципом моделювання в художній практиці, який сконцентровано відбиває

цілісність буття людини, психологію суб'єкта через відображення внутрішнього світу. У дисертації розкрита моделююча функція мініатюри стосовно суб'єкта творчості – людини. Образ людини та історична динаміка жанру фортепіанної мініатюри складають справжню онтологію духовного життя особистості.

Завершальним висновком дисертації є визначення ментальної структури жанру музичної мініатюри як системи, до складу якої входять:

- 1) суб'єкт творчості, що відтворює авторську свідомість та психологію крізь призму ліричного героя як суб'єкта жанру мініатюри;
- 2) психологічна структура ліричної свідомості, яка передається через типи музичної експресії і відображає антропоморфічну картину світу;
- 3) камерний музичний хронотоп, відповідний жанровій картині світу („мікрокосм у макрокосмі“) та мініатюризму як принципу художнього мислення;
- 4) особливості національного музичного мислення в системі „мова – мовлення“.

Історичний огляд жанру фортепіанної мініатюри в українській музичній культурі кінця XIX – XX ст. розкрив історичну динаміку образу людини через ментальну структуру жанру: від Людини Душевної (романтична мініатюра) до Людини Духовної (постромантична, „авангардна“ мініатюри), збагаченої досвідом інтелектуальної, інтровертної, розумової діяльності. У стильовому відношенні жанр мініатюри представлений дуже різноманітно і багатогранно. Цим підкреслюється специфічна особливість жанру – його універсальна природа, гнучкість, відповідність до зміни стильової парадигми культури та свідомості людини. У дисертації доведено, що мініатюра є концепційним жанром музичної культури, що виконує, як і інші жанри (такі як, наприклад, симфонія, опера, кантата), також свої культуротворчу і соціокультурну функції в межах малої форми. Мініатюра здатна концептуально відобразити картину світу і психологію особистості автора. Отже, музична мініатюра – це історично усталений жанр у музичній культурі, самодостатня форма творчої діяльності сучасних митців, в якому через мініатюризму як принцип художнього мислення відбивається концепція Людини у цілісній картині світу.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Рябуха Н. Принцип мініаторизму у творчості М. В. Лисенка / Н. Рябуха // Українське музикознавство: До 160-річчя від дня народження М. В. Лисенка: (Наук.-метод. зб.) / Нац. муз. акад. України ім. П. І. Чайковського. Центр муз. україністики. Кафедра історії укр. музики. – К., 2003. – Вип. 32. – С. 98-110.
2. Рябуха Н. Простір і час як принципи організації музичного твору (категоріальний аналіз) / Н. Рябуха // Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті. – Х.: ХДАДМ, 2001-2002. – № 2-3/1. – С. 29-33.
3. Рябуха Н. Семантичні функції жанру мініатюри в музичній культурі / Н. Рябуха // Культура України: Зб. наук. пр. – Вип. 10. Мистецтвознавство. Філософія. – Х.: ХДАК, 2002. – С. 163-170.
4. Рябуха Н. Творча інтелігенція 60-х рр. та національно-культурне відродження в Україні / Н. Рябуха // Інтелігенція і влада: Зб. наук. пр. – Одеса: Астропринт, 2002. – С.159-162.
5. Рябуха Н. Фортепіанна мініатюра у структурі української ментальності / Н. Рябуха // Культура України: Зб. наук. пр. – Вип. 12. Філософія культури. – Х.: ХДАК, 2003. – С. 132-140.

АНОТАЦІЇ

Рябуха Н. О. Мініатюра як феномен музичної культури (на матеріалі фортепіанних творів українських композиторів кінця XIX – XX століть). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства за спеціальністю 17.00.01 – теорія та історія культури. – Харківська державна академія культури. – Харків, 2004.

Вперше музична мініатюра розглядається як системне явище в теоретико-культурологічному та історико-типологічному дискурсах. Обґрунтована культурологічна концепція жанру мініатюри як специфічного феномену в мистецтві, що фокусує в собі мініаторизм як принцип художнього мислення. Визначено семантичні функції і музичний хронотоп жанру, на основі чого виявлено семантико-структурний інваріант мініатюри. Запропонована внутріжанрова типологія і здійснено історико-типологічний аналіз фортепіанної мініатюри в українській професійній культурі з метою характеристики суб'єкта і типів музичної експресії, властивих національній моделі жанру. Крізь призму музичної стилістики української фортепіанної мініатюри виявлено особливості національної ментальності.

Основним висновком дисертації є визначення ментальної структури жанру мініатюри в музичній культурі. Розкрито внутрішній зміст мініатюри, її „культурний смисл”, що відбиває психологію суб'єкта і характеризує її феномен як специфічний спосіб світопізнання, моделювання і відображення картини світу.

Ключові слова: мініатюра, мініатюризм, семантика, типи музичної експресії, хронотоп, ментальність.

Рябуха Н. А. Миниатюра как феномен музыкальной культуры (на материале фортепианных произведений украинских композиторов конца XIX – XX столетий.). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата искусствоведения по специальности 17.00.01 – теория и история культуры. – Харьковская государственная академия культуры. – Харьков, 2004.

Впервые музыкальная миниатюра рассматривается как системное явление в теоретико-культурологическом и историко-типологическом экскурсах, обоснована культурологическая концепция миниатюры, её „культурный смысл”, который отражает психологию субъекта и характеризует жанр как специфичный способ миропонимания, моделирования и отражения картины мира.

В работе создана общая теория жанра миниатюры в музыкальной культуре. Дана характеристика дефиниции миниатюры как морфологической единицы в искусстве. Определены семантические функции и музыкальный хронотоп жанра, на основе чего выявлен семантико-структурный инвариант миниатюры. Предложена внутрияжанровая типология украинской фортепианной миниатюры с учётом жанрово-стилевой динамики музыкальной культуры конца XIX – XX ст.

Осуществлён историко-типологический анализ фортепианной миниатюры в украинской профессиональной культуре с целью характеристики субъекта жанра и типов музыкальной экспрессии. Историко-культурное содержание миниатюры раскрывается сквозь призму субъекта жанра – лирического героя, который отражает авторское сознание и картину мира через интонационное моделирование музыкальной экспрессии как модусов психологических состояний. В зеркале жанра фортепианной миниатюры выявлены основные черты национального характера, которые выражаются сквозь призму музыкальной стилистики.

Анализ культурологической, семантической, хронотопической и психологической специфики жанра миниатюры раскрывает миниатюризм как

принцип художественного мышления. Доказано, что миниатюра обладает не только специфическими жанровыми свойствами, а является особой ментально-психологической структурой художественного произведения. Основным выводом диссертации является определение ментальной структуры жанра миниатюры, которая раскрывает его как особый феномен музыкальной культуры.

Ключевые слова: миниатюра, миниатюризм, семантика, типы музыкальной экспрессии, хронотоп, ментальность.

Ryabukha N. A. Miniature as a phenomenon of musical culture (by the example of the piano works of Ukrainian composers of the end of XIX – XX centuries). – Manuscript.

The thesis for Candidate's degree on speciality 17.00.01 – theory and history of culture. – Kharkov State Academy of Culture – Kharkiv, 2004.

For the first time musical miniature is dealt with as a system phenomenon in theoretical-cultural science and historical-typological discourses. The thesis substantiates the genre conception of miniature as a specific phenomenon in art, which embraces miniaturism as a principle of creative thinking. It defines the semantic functions and the musical chronotop of the genre, on the basis of which semantic and structural invariant of miniature is revealed. It suggests an intra-genre typology and the work carries out the historical and typological analysis of the piano miniature in the Ukrainian professional culture for the purpose of defining the subject and types of musical expression, typical of the national model of the genre. Peculiarities of national mentality are revealed through the prism of musical stylistics of the miniature genre.

The main conclusion of the thesis is the definition of an inner mental structure of the miniature genre in the musical culture. The work has revealed the inner content of miniature, its “cultural sense”, which reflects psychology of the subject and characterizes its phenomenon as a specific way of perception of the world, modelling and the reflection of the picture of the world.

Key words: miniture, miniaturism, semantic, the type of musical expression, chronotop, mentality.

Підписано до друку 9.02 Формат 60x84 1/16
Умов. друк. арк. 0,9. Зам. № 68 тираж 100 прим.

Надруковано в лабораторії множ. техніки ХДАК
61003, Харків, Бурсацький спуск, 4

10.02.103

АВ 60.185

100

ИЕР

МИСТ